

CENOVÝ VÝVOJ ZEMĚDĚLSKÝCH KOMODIT

PRICE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL COMMODITIES

Jaroslav Svoboda

Anotace:

Agrární sektor představuje jeden ze specifických oblastí národního hospodářství, ve kterém působí ojedinělé determinanty stanovující cenu zemědělských komodit. Příspěvek je zaměřen na sledování cenového vývoje zemědělských komodit v České republice a pokusí se nastínit příčiny vývoje cen a stát se tak podkladem pro hodnocení těchto skutečností u vybraného vzorku zemědělských podniků v návaznosti na výzkumný záměr MSM 6007665806.

Klíčová slova:

Zemědělství, ceny, zemědělské komodity

Abstract:

The agricultural sector represents one of the specific areas of national economy. In this sector there are unique determinants defining a price of agricultural commodities. This entry is focused on monitoring of price development of agricultural commodities in the Czech Republic. The entry attempts to outline causes of price development and to be a base for evaluating these facts at a chosen sample of agricultural firms in the link-up with the research intention MSM 6007665806.

Key words:

Agriculture, prices, agricultural commodities

ÚVOD

V tržním hospodářství je cena tvořena vztahy mezi nabídkou a poptávkou na trhu. Před rokem 1989 však tento základní mechanismus byl u nás nahrazen direktivními zásahy a až od roku 1991 dochází k cenové liberalizaci. Základem současné cenové politiky je uplatnění principu, že cenou je peněžní částka vyjednaná při nákupu a prodeji zboží, což znamená, že všechny ceny jsou výsledkem dohody mezi prodávajícím a kupujícím. Specifikem agrárního sektoru je však to, že poptávka po zemědělských produktech je cenově neelastická a na druhé straně nabídku výrazně ovlivňují vnější proměnné - zejména klimatické podmínky a další specificky působící faktory – výskyt chorob, škůdců, plevelů atd. Tržní ceny zemědělských produktů mohou svými změnami rozšiřovat prostor pro kupní sílu nepotravinářských statků při snižování cen zemědělských produktů, nebo jej omezovat při jejich zvyšování. Dále kromě účinku na poptávku po nepotravinářských komoditách také vliv na trhy práce při jednáních o mzdových sazbách, čímž působí nepřímo i na náklady firem a tím i na cenovou úroveň v národním hospodářství.

METODIKA

Příspěvek byl vypracován na základě údajů Českého statistického úřadu a Ministerstva zemědělství ČR (www.czso.cz; www.mze.cz). Jako sledované období byly zvoleny roky 2000 – 2005, při porovnání s rokem 1995. Vzhledem k rozsahu příspěvku byly vybrány pouze hlavní zástupci komodit živočišné výroby (hovězí maso, vepřové a drůbeží maso) a rostlinné

výroby (pšenice, ječmen a žito). Mezi sledované ceny patřily ceny zemědělských výrobců (dále CZV), ceny průmyslových výrobců (dále CPV) a spotřebitelské cen (dále SC). Uvedené ceny byly sledovány v jejich absolutních hodnotách, dále jako řetězové indexy a u komodit živočišné výroby jako podíly mezi jednotlivými cenami. Příspěvek byl vypracován v návaznosti na výzkumný záměr MSM 6007665806.

VÝSLEDKY A DISKUSE

Po roce 1990 došlo k poměrně výrazným změnám ve výdajích průměrné domácnosti v České republice. Výdaje za potraviny a nealkoholické nápoje tvoří největší položkou spotřebitelského koše domácností a tvoří cca 20 - 30 % celkových výdajů. V průmyslově vyspělých zemích je cenová a příjmová pružnost poptávky po potravinách v dlouhém období nízká a je tedy silně závislá na počtu obyvatel a jeho růstu. Struktura jednotlivých druhů potravin zaznamenává velmi významné změny, kdy od roku 1990 se významně zvýšila spotřeba drůbežního masa, těstovin, oleje, luštěnin, ovoce a zeleniny a výrazně klesla spotřeba hovězího masa, sádla, másla, mléka, cukru a vajec. Tento fakt lze vysvětlit chováním spotřebitelů směřující ke zdravějšímu způsobu stravování, kdy do popředí se dostává drůbeží maso a zelenina a snižuje se spotřeba živočišných tuků ve prospěch rostlinných olejů. Dalším výrazným ovlivňujícím spotřebu a výběr potravin v průměrné domácnosti je cena.

Komodity živočišné výroby

Tabulka č. 1: Ceny vybraných komodit živočišné výroby v absolutních hodnotách

Komodita živočišné výroby	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Hovězí maso							
CZV - býci jateční tř.j. A v Kč/kg ž.hm.	36,15	40,31	34,02	37,72	36,76	37,97	41,23
CZV - krávy jatečné tř. j. A v Kč/kg ž.hm.	25,02	27,05	21,40	21,05	18,94	22,96	27,13
CZV - jalovice tř. j. A v Kč/kg ž.hm.	29,85	31,56	26,25	27,48	26,09	27,63	30,63
CPV - hovězí přední s kostí v Kč/kg	47,38	55,81	52,66	53,49	51,50	52,01	55,78
CPV - hovězí zadní bez kosti v Kč/kg	96,53	115,74	106,74	108,55	105,76	112,14	122,51
SC - hovězí přední s kostí v Kč/kg	58,78	70,41	70,04	70,15	68,92	71,65	76,19
SC - hovězí zadní bez kosti v Kč/kg	119,60	145,14	142,89	146,80	145,59	150,40	157,70
CZV - mléko kravské I. (Q.) tř.j. v Kč/l	6,78	7,52	7,85	8,07	7,78	7,96	8,24
CPV - mléko polotučné v Kč/l	7,50	9,42	9,76	10,18	9,50	9,60	9,72
SC - mléko polotučné v Kč/l	9,56	12,18	12,97	13,84	13,57	13,72	14,31
Vepřové maso							
CZV - prasata jatečná I tř.jak.v Kč/kg ž.hm.	34,09	35,26	43,39	33,00	29,84	31,92	32,28
CPV - vepřový bok v Kč/kg	46,91	51,04	62,39	53,24	46,98	49,34	51,56
CPV - vepřová kýta v Kč/kg	102,54	102,07	113,74	97,80	89,22	95,42	93,04
SC - vepřový bok v Kč/kg	58,98	61,95	75,94	67,34	60,00	63,73	65,28
SC - vepřová kýta v Kč/kg	125,04	120,60	135,85	118,63	107,48	115,01	112,04
Drůbeží maso							
CZV - kuřata jatečná I.jakost v Kč/kg	22,22	21,82	25,82	22,38	20,95	22,07	21,18
CPV - kuřata jatečná I.jakost v Kč/kg	38,81	43,72	51,60	40,98	38,27	38,42	38,06
SC - kuřata jatečná I.jakost v Kč/kg	46,80	53,63	63,53	51,42	48,50	52,15	51,58
CZV - vejce slepičí tříděná A v Kč/ks	1,37	1,96	1,92	1,61	1,72	1,86	1,48
SC - vejce slepičí tříděná A v Kč/ks	1,96	2,75	2,77	2,39	2,44	2,76	2,32

Zdroj: ČSÚ, MZe, SZIF

Trh s hovězím masem byl ovlivněn několika faktory - jednak dochází vzhledem k nízkým světovým cenám k jeho poměrně vysokému dovozu a dále se zde výrazně projevila onemocnění BSE a SLAK (zejm. od 2001). Domácí ceny byly tlačeny dolů a celkově došlo k poklesu spotřeby tohoto druhu masa a jeho substitucí za masa méně tučná. Kromě uvedených faktorů zde působily státní opatření (minimální ceny, vývozní subvence či od roku 2001 zavedení mléčných kvót). Neustále však dochází ke snižování počtu krav, které je ovšem doprovázeno rostoucí užitkovostí.

Ekonomika komodity vepřového masa není také příliš uspokojivá – nízký počet odchovaných selat na prasnici ve srovnání s chovatelsky vyspělými zeměmi. Uspokojivá je ovšem poměrně vysoká roční spotřeba na obyvatele 40 - 45 kg. Vysoké ceny dané komodity (zejm. v roce 2001) však přesahovaly i průměr cen dosahovaných na reprezentativních trzích v EU. V důsledku onemocnění BSE a SLAKU došlo ke zvýšení poptávky po vepřovém masu, což způsobilo její převis. Dopadem pak bylo ke konci roku 2003 zavedení dodatečného cla. V roce 2004 nebyla ČR soběstačná v této komoditě, neboť spotřeba převyšovala produkci.

Poptávka spotřebitelů po libovém a levnějším drůbežím masu se každoročně zvyšuje - pružně se přizpůsobovala nabídka na trhu – růst stavů drůbeže a zvýšený počet kuřat zařazovaných do výkrmu i dalších letech. Domácí spotřeba drůbežího masa v roce 2000 se zvýšila a největší podíl mělo kuřecí maso. ČR se v této komoditě stává kvalitně a dostatečně zásobenou zemí se spotřeba drůbežího masa na obyvatele činí cca 24 kg/rok.

Tabulka č. 2: Řetězové indexy cen vybraných komodit živočišné výroby

Komodita živočišné výroby	01/00	02/01	03/02	04/03	05/04
Hovězí maso					
CZV - býci jateční tř.j. A v Kč/kg ž.hm.	0,8439	1,1087	0,9747	1,0328	1,0860
CZV - krávy jatečné tř. j. A v Kč/kg ž.hm.	0,7910	0,9839	0,8998	1,2122	1,1816
CZV - jalovice tř. j. A v Kč/kg ž.hm.	0,8318	1,0467	0,9495	1,0590	1,1084
CPV - hovězí přední s kostí v Kč/kg	0,9435	1,0157	0,9628	1,0098	1,0725
CPV - hovězí zadní bez kosti v Kč/kg	0,9223	1,0169	0,9743	1,0603	1,0925
SC - hovězí přední s kostí v Kč/kg	0,9947	1,0017	0,9824	1,0396	1,0634
SC - hovězí zadní bez kosti v Kč/kg	0,9845	1,0274	0,9917	1,0331	1,0485
CZV - mléko kravské I. (Q.) tř.j. v Kč/l	1,0434	1,0276	0,9645	1,0237	1,0344
CPV - mléko polotučné v Kč/l	1,0355	1,0427	0,9337	1,0105	1,0125
SC - mléko polotučné v Kč/l	1,0652	1,0669	0,9804	1,0111	1,0430
Vepřové maso					
CZV - prasata jatečná I tř. jakosti v Kč/kg ž.hm.	1,2306	0,7605	0,9042	1,0698	1,0111
CPV - vepřový bok v Kč/kg	1,2224	0,8533	0,8824	1,0503	1,0449
CPV - vepřová kýta v Kč/kg	1,1143	0,8598	0,9123	1,0694	0,9751
SC - vepřový bok v Kč/kg	1,2257	0,8868	0,8910	1,0622	1,0242
SC - vepřová kýta v Kč/kg	1,1264	0,8733	0,9060	1,0701	0,9741
Drůbeží maso					
CZV - kuřata jatečná I.jakost v Kč/kg	1,1833	0,8668	0,9362	1,0530	0,9601
CPV - kuřata jatečná I.jakost v Kč/kg	1,1804	0,7941	0,9340	1,0038	0,9907
SC - kuřata jatečná I.jakost v Kč/kg	1,1847	0,8094	0,9431	1,0753	0,9890
CZV - vejce slepičí tříděná A v Kč/ks	0,9838	0,8385	1,0666	1,0809	0,7944
SC - vejce slepičí tříděná A v Kč/ks	1,0051	0,8636	1,0220	1,1299	0,8418

Zdroj: ČSÚ, MZe, SZIF

U vývoje cen zemědělských výrobců a cen průmyslových výrobců nedochází k výrazným výkyvům a často se pohyb pohybuje v průměru jednotlivých komodit do 7 procentních bodů. Naopak spotřebitelské ceny oscilovaly ve větším rozmezí, např. u mléka až o 17 procentních

bodů. Zde je ovšem cena do značné míry ovlivněna obchodními řetězci, které často nabízejí levné zahraniční dovozy, které jsou ve větší míře dotovány, a vytváří tlak i naše producenty.

Tabulka č.3: Podíly cen zemědělských výrobců a průmyslových, příp. spotřebitelských cen vybraných komodit živočišné výroby

Komodita živočišné výroby	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Hovězí maso							
CZV/CPV - hovězí přední s kostí v %	76,31	72,22	64,59	70,51	71,38	73,00	73,92
CZV/SC - hovězí přední s kostí v %	61,50	57,25	48,57	53,76	53,34	52,99	54,12
CZV/CPV - hovězí zadní bez kosti v %	37,45	34,83	31,87	34,75	34,76	33,86	33,66
CZV/SC - hovězí zadní bez kosti v %	30,23	27,77	23,81	25,69	25,25	25,24	26,15
CZV/CPV - mléko v %	90,40	79,83	80,44	79,28	81,89	82,96	84,76
CZV/SC - mléko v %	70,91	61,77	60,50	58,28	57,33	58,05	57,57
Vepřové maso							
CZV/CPV - vepřový bok v %	72,67	69,09	69,56	61,99	63,52	64,70	62,61
CZV/SC - vepřový bok v %	57,80	56,92	57,14	49,01	49,73	50,09	49,45
CZV/CPV - vepřový kýta v %	33,25	34,55	38,15	33,74	33,44	33,46	34,69
CZV/SC - vepřový kýta v %	27,26	29,24	31,94	27,82	27,76	27,76	28,81
Drůbeží maso							
CZV/CPV - kuřata v %	57,25	49,92	50,04	54,62	54,75	57,43	55,66
CZV/SC - kuřata v %	47,48	40,70	40,65	43,52	43,21	42,31	41,07
CZV/SC - vejce slepičí v %	69,83	71,01	69,51	67,48	70,43	67,37	63,57

Zdroj: ČSÚ, MZe, SZIF

Zajímavý pohled na cenové relace udává tabulka č. 3 se vzájemnými podíly jednotlivých cen. Ceny zemědělských výrobců ku cenám průmyslových výrobců se pohybovaly relativně na vysoké úrovni - v průměru 57 %. U cen zemědělských výrobců ku spotřebitelským cenám byl tento poměr v průměru 47 %.

Komodity rostlinné výroby

Tabulka č. 4: Ceny vybraných komodit rostlinné výroby v absolutních hodnotách

Komodita rostlinné výroby	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Pšenice potravinářská v Kč/t	2 864	3 475	3 878	3 362	3 427	3 738	2748
Pšenice krmná v Kč/t	2 320	2 886	3 339	2 751	2 829	3 249	2368
Ječmen sladovnický v Kč/t	3 001	3 782	4 429	4 099	3 831	3 805	3307
Ječmen krmný v Kč/t	2 099	2 622	3 234	2 852	2 698	3 077	2385
Žito v Kč/t	2 458	2 745	3 801	3 623	3 519	3 388	2358

Zdroj: ČSÚ, MZe, SZIF

Ve struktuře pěstovaných obilovin převládá nejvíce pšenice, ovšem celkem obiloviny ustupují na svých osevních plochách olejninám (možnost většího odbytu) ve srovnání s předtransformačním obdobím. V roce 2001 prostřednictvím SFTR došlo k intervenčním nákupům pšenice, což oživilo její cenu. Vývozní odbyt této komodity je ale ovlivněn jednak stále vysokou cenou pro zahraniční odběratele, tak i splněním všech fytotechnických podmínek. Rok 2002 byl charakterizován nepřízným počasím, což mělo za odrazilo ve snížených výnosech a kvalitě produkce. Až v následujícím roce nastal obrat a naopak dobré klima způsobilo přebytek nabídky nad poptávkou spolu s dalším faktorem ovlivňující cenu v

podobě zrušení licenčních režimů vývozu. V posledních obdobích však na zahraničních trzích dochází k propadu cen, které se projevu pochopitelně i u nás. Tlak na snížení cen je dále doprovázen přebytkem produkce. V rámci komodity ječmen lze vyzdvihnout ječmen sladovnický, který si udržuje poměrně vysokou cenu, což je dáno kvalitou jeho produkce. Stejně tak i u žita, které je komoditou úspěšnou z hlediska vývozu a nedochází u ní k přebytkům v produkci.

Tabulka č. 5: Řetězové indexy cen vybraných komodit rostlinné výroby

Komodita rostlinné výroby	01/00	02/01	03/02	04/03	05/04
Pšenice potravinářská v Kč/t	1,1160	0,8669	1,0193	1,0907	0,7352
Pšenice krmná v Kč/t	1,1570	0,8239	1,0284	1,1485	0,7288
Ječmen sladovnický v Kč/t	1,1711	0,9255	0,9346	0,9932	0,8691
Ječmen krmný v Kč/t	1,2334	0,8819	0,9460	1,1405	0,7752
Žito v Kč/t	1,3847	0,9532	0,9713	0,9628	0,6959

Zdroj: ČSÚ, MZe, SZIF

Rozmezí výkyvů rostlinné výroby mělo rozmanitější charakter než výroba živočišná. Toto je dáno již zmiňovaným výraznějším působením přírodních podmínek. Maximální ceny byly v roce 2001 a naopak výrazný pokles nastal v loňském roce. U všech sledovaných obilovin se na konci sledování ceny snížily v průměru o 17 procentního bodu.

ZÁVĚR

Cenové hladiny všech komodit národního hospodářství jsou často rozhodujícím faktorem pro udržení podnikatelské činnosti. Vzhledem ovšem k nenahraditelnosti potravin jsou v agrárním sektoru nastolena odlišná pravidla. Přestože by si spotřebitelé přáli ceny co nejnižší, nelze toto dlouhodobě udržet a odměnou pro zemědělské subjekty musí být i zisk. Ten je bohužel v zemědělství dosahován, a ještě né vždy, jen díky dotační politice státu. Ustálení cen lze tedy spíše očekávat až po našem plném přizpůsobení společné zemědělské politice EU.

LITERATURA

SVOBODA, J.: Vývoj stavů a objemů zemědělských komodit v České republice, Zborník príspevkov z mezinárodnej vedeckej konferencie: Mezinárodní vědecké dni 2006 - "Konkurencieschopnosť v EU - výzva pre krajiny V4", FEM, SPU v Nitre, Nitra, 2006, ISBN 80-8069-704-3.

KONTAKTNÍ ADRESA AUTORA Ing. Jaroslav Svoboda, Ph.D., Jihočeská universita v Českých Budějovicích, Zemědělská fakulta - katedra účetnictví a financí, Studentská 13, 370 05 České Budějovice, tel.: 38 777 2482, fax: 38 777 2475, e-mail: svoboda@zf.jcu.cz